där. Även anestesiologer utanför dagkirurgisk verksamhet får antas ha stor nytta av all den kunskap om anestesiologiska komplikationer – och hur man bäst undviker dem – som boken förmedlar. •

Mer filosofisk än medicinsk diskurs om hälsan

Lennart Nordenfelt. **Samtal om hälsan. En dialog om hälsans natur.** 222 sidor. Stockholm: Almqvist & Wiksell/ Liber, 1996. Pris ca 338 kr. ISBN 91-634-1734-0.

Recensent: Claes-Göran Westrin, professor emeritus, Uppsala.

De medicinska landvinningarna under de senaste 100 åren har huvudsakligen vuxit fram inom ramen för en biologisk-mekanistisk tankemodell. Den modellen är och kommer sannolikt att förbli en oumbärlig del av det vetenskapliga arbetet. Men dess otillräcklighet har inte blivit uppenbar när det gällt att tillämpa och utveckla de framsteg som skett. Modeller, metoder och medarbetare från samhälls- och beteendevetenskaper som statistik, sociologi och psykologi har sedan länge integrerats i den medicinska världen. Med ändrade maktförhållanden mellan läkare, patienter och samhällsföreträdare och ökade insikter därom framstår också behovet av humanistisk forskning och kunskap allt tydligare. En aspekt av denna process har skildrats av Stephan Toulmin i en artikel med den talande titeln »How medicine saved the life of ethics». I Sverige har också filosofiska bidrag varit särskilt framträdande t ex i arbetet med dödskriterier och olika värdeanalyser.

En viktig korsväg i mötet mellan medicinen, samhällsvetenskaperna och humanistisk vetenskap kan återfinnas i diskussioner om hur sjukdom och hälsa skall definieras. Om dessa frågor har Lennart Nordenfelt, professor vid Tema Hälsa och samhälle i Linköping, skrivit en bok i form av en serie dialoger mellan Intervjuaren och Filosofen. Ett mycket läsvärt avsnitt handlar om filosofens uppgifter inom hälso- och sjukvårdsfältet. Av klart intresse är vidare redovisningen av olika i sammanhanget aktuella begrepp, termer och definitioner. Boken är också sympatisk genom sin lågmälda och försynta stil och sin frihet från påståelighet.

Dialogformen blir långtråkig

Det är därför med visst bekymmer som jag i väsentliga avseenden måste redovisa en kritisk inställning både beträffande bokens form och dess innehåll.

En framställning av komplicerade filosofiska problem i dialogform kan bli mycket njutbar om författaren äger en Platons litterära förmåga. För oss andra enklare skrivtekniker kan sådana dialoger också ge spänning och dynamik som inslag i ett mer konventionellt berättande och analyserande. Men när dialogen används som ett generellt flöde under ett par 100 sidors text uppkommer risken för att det hela blir utflytande och kanske också lite långtråkigt. En viss sådan olägenhet vidlåder Nordenfelts skrivsätt – i varje fall med min läsart.

Vandring i en återvändsgränd

Vad gäller innehållet kan bokens ingående analys av olika sätt att definiera hälsa sannolikt ha sitt värde som en grundbok i diskussioner som stannar inom det filosofiska fältet. Men som steg i utveckling och utbildning i medicinsk filosofi och vetenskapsteori har jag upplevt den som en vandring i en återvändsgränd. En poäng i boken är dock att Nordenfelt antyder en väg ur denna gränd med hänvisning till ett resonemang hos Wittgenstein. Den innebär att vi som barn lär oss använda ord som »stol» och »löv» genom att bekanta oss med egenskaper som vissa stolar och vissa löv delar. Varje försök att formulera exakta definitioner som kan accepteras av alla är emellertid dömda att misslyckas. Stolar och löv måste betraktas som »objektfamiljer» vilka konstitueras av ett nätverk av likheter fast man inte kan identifiera någon enskild uppsättning av attribut som identifierar alla stolar eller löv. Personligen finner jag starka skäl att ansluta till de filosofer som uppfattar »hälsa» och »sjukdom» som sådana »objektfamiljer».

Holistisk hälsodefinition

Tyvärr gäller inte detta Nordenfelt, som i stället lägger ner stor möda att ta fram en egen »holistisk» hälsodefinition. Han låter också sin Filosof föreslå benämningen »hälsobegrepp» »inte bara för hälsa, sundhet och raskhet utan också för de negativa begreppen sjukdom, skada, defekt, lyte, funktionsstörning och handikapp». Frågan är vad som kan bli effekten av en sådan sammanblandning av termer, som de flesta av oss intuitivt hänför till olikartade begrepp. Gösta Tibblin behandlade för ett tiotal år sedan detta spörsmål i en mycket rolig och träffande essä i Läkartidningen under rubriken »Vårdspråk och språkvård». En röd tråd i denna artikel är att påvisa inflationen i användande av ordet »hälsa» därhän att också förekomsten av riskfaktorer och sjukdom kunde betecknas som en »hälsoindikator». Gösta T avslutade den artikeln med de ofta citerade orden att ordet »hälsa» nu endast var användbart i betydelsen »ta i hand».

För lite tvärvetenskaplig

Tibblins artikel är anmärkningsvärt nog inte med i Nordenfelts litteraturlista. Detta kan tillsammans med några ganska valhänta exempel från praktiken indikera att han är mer hemmastadd hos sina filosofiska och historiskt intressanta auktorer än i den relevanta medicinska »diskursen». Och det är synd då vi verkligen behöver medverkan av filosofer för att fokusera aktuella begreppsliga problem såsom sjukdomsbegreppets möjliga och faktiska innebörd inom socialförsäkringen.

Bristerna i Nordenfelts bok blir särskilt tydliga när man som jag parallellt läst om Henrik Wulffs, Stig Andur Pedersens och Raben Rosenbergs »Medicinens filosofi», som berömvärt rekommenderas som en introduktionsbok av Nordenfelt (den borde faktiskt ingå i varje läkares och sjuksköterskas bibliotek). Det är en bok som avverkar de väsentliga frågorna om begreppen hälsa och sjukdom med en kort och spänstig dialog på 17 sidor. Den är lättläst men håller genomgående en hög intellektuell kvalitet. En avgörande orsak till dessa goda egenskaper torde vara att boken representerar en avancerad tvärvetenskaplighet, skriven i samarbete mellan två läkare och en professor i vetenskapsteori, där läkarna har hög vetenskaplig kompetens i invärtesmedicin respektive psykiatri men samtidig god vetenskapsteoretisk skolning.

Man skulle unna den sympatiske skribenten Nordenfelt att få tillgång till ett sådant samarbete. •